

محمدحسین توانایی اظهار کرد: «فیض کاشانی» در بحث از کتب اربعه حدیثی شامل «کافی»، «من لا یحضره الفقیه»، «تذهیب» و «استبصار»، ضمن اشاره به کتاب کافی به تألیف کلینی، می‌گوید: از میان کتاب‌های چهارگانه حدیثی، کافی شریف‌ترین و کامل‌ترین و جامع‌ترین آنها است.

وی افزود: خود مرحوم کلینی در مقدمه کتابش به علت جمع‌آوری احادیث در قالب کتاب کافی اشاره کرده و گفته است که یکی از شیعیان به من نامه‌ای نوشته و به من گفته اختلاف حدیث خیلی زیاد شده و از احادیث شکایت کرده و تقاضا کرده است که کتابی

تألیف بشود که جامع فنون دینی و احادیث صحیحیه باشد. ایشان گفته من خدا را شکر می‌کنم که خدا به من توفیق داد که بتوانم این کتاب را تألیف بکنم و امیدوارم این کتاب همان‌طوری باشد که تو خواستی. این خطاب به همان فردی است که ایشان در مقدمه خود مرقوم کرده‌اند.

انگیزه نگارش الکافی

وی با اشاره به تألیف این کتاب بر اساس تقاضایی که از شیخ کلینی صورت گرفته است، افزود: شیخ کلینی در مقدمه همین اثر می‌گوید که این کار را کردم تا این کتابی کافی و جامع همه علوم دینی باشد و از همه احادیث هر چیزی که متعلم به آن نیاز دارد، می‌تواند از این کتاب استفاده و راه صحیح را پیدا بکند. به همین خاطر هم این کتاب به کتاب «کافی» معروف شده است. ساختار کافی به این شکل است که به باب‌های گوناگونی تقسیم شده و در ابتدای هر باب از کتاب، ابتدا روایات صحیح‌تر می‌آید. این نکته مهمی است و معمولاً کمتر به آن توجه می‌شود. در کتاب کافی روایاتی که صحیح‌تر است و از حیث سند یا از حیث متن معتبرتر است، مقدم شمرده شده‌اند و به ترتیب روایتی که ضعیف‌تر هستند یا در مرتبه پایین‌تری هستند، به ترتیب بعد از آن روایات می‌آید. این برای کسانی که می‌خواهند به کتاب کافی مراجعه بکنند و احادیثی در موضوعات مختلف شناسایی و برداشت بکنند، به نظر نکته جالبی است که وقتی احادیث یک باب را مطالعه می‌کنند، حتماً آن روایتی که ابتدای باب آمده، امناء به آن نظر بیشتری داشته‌اند.

تعداد احادیث الکافی

وی اضافه کرد: همین‌طور که مشخص است، کتاب کافی سه بخش دارد و به سه بخش تقسیم می‌شود؛ «کافی»؛ «فروع کافی» و «روضه کافی». اصول کافی مشتمل بر هشت کتاب است که عناوین آن عبارتند از «العقل و الجهل»، «فضل العلم»، «التوحید»، «الحجه»، «الایمان و الکفر»، «الدعا» و «فضل القرآن» و «العشره» که همان کتاب آداب معاشرت است. مجموع احادیث اصول کافی 3785 حدیث است که تقریباً می‌شود یک چهارم مجموع احادیث سه بخش؛ یعنی یک چهارم اصول، فروع و روضه در بخش فروع آمده و یک چهارم احادیث در بخش اصول آمده است. بخش دوم بخش فروع کافی است که شامل بیست و شش کتاب می‌شود و اصول هشت کتاب، فروع بیست و شش کتاب و مشتمل بر 10794 حدیث است.

محمدحسین توانایی:

نمی‌شود انتظار داشت که به جمع‌بندی واحدی در مورد احادیث کتب اربعه برسیم؛ این را باید به عهده خود علماء و مجتهدین و کسانی بگذاریم که در مسیر اجتهاد هستند؛ آنها می‌توانند با مراجعه به مجموعه احادیث، به استنباط جامعی دست پیدا کنند

توانایی اضافه کرد: فروع همان‌طور که از اسمش پیدا است، بیشتر به احکام مربوط می‌شود. تقریباً از مطهرات شروع می‌شود تا نذر و کفارات، از طهارت تا جنازه، از صلاة تا زکات تا صیام و این ترتیب همان ترتیبی است که در رساله‌های توضیح المسائل شاهد هستیم.

وی با اشاره به بخش سوم با عنوان «کافی»؛ «روضه کافی»؛ افزود: این بخش شامل یک کتاب و چند تا خطبه و نامه‌های است که از ائمه معصومین (ع) نقل شده و همچنین مواعظ. مجموع احادیث بخش روضه کافی، در حدود 600 حدیث می‌شود. بنابراین اگر بخواهیم این همه را با هم جمع بکنیم، یعنی هشت کتاب در اصول، بیست و شش کتاب در فروع و یک کتاب روضه، مجموعاً 35 کتاب می‌شود.

این پژوهشگر علوم قرآن و حدیث با اشاره به شروحاتی که بر کتاب «کافی» نوشته شده است، خاطرنشان کرد: در میان شرح‌های متعدد، شرح «مرآت العقول» معروف‌تر است. مرآت العقول شرح علامه مجلسی است که خودش صاحب کتاب «بحار الانوار» هستند. علامه مجلسی در این کتاب بیشتر به اصول و فروع کافی پرداخته است. شرح بعدی شرح «رواشح السماویه» متعلق به مرحوم میرداماد است. مرحوم ملا صالح مازندرانی، داماد علامه مجلسی هم بر کتاب کافی شرح نوشته‌اند و حتی ملاصدرا، فیلسوف بزرگ هم بر کتاب کافی شرح نوشته است. در مجموع می‌توان گفت که حدود دوازده شرح در کتاب کافی نوشته شده است.

وی اضافه کرد: طبق نظر متأخرین و مفسرین، اطلاعات حدیثی متفاوت است؛ متقدمین حدیث را به پنج قسمت تقسیم می‌کردند و می‌گفتند حدیث یا صحیح یا حسن یا موثق یا قوی یا ضعیف هستند. الان به چهار قسمت تقسیم می‌شود؛ یعنی «قوی» را حذف کرده‌اند.

توانایی با بیان این‌که از قدیم در بین علما متداول بود که احادیث ضعیف هم گاهی برای استنباط یک فقیه یا یک عالم دینی از مجموعه احادیث در یک موضوع مشخص موثر بود، افزود: از نظر آنان، وجود احادیث ضعیف می‌تواند قرینه‌ای بر مواردی باشد که در بین دو دسته حدیث، دسته‌ای را کنار بگذاریم. این‌طور نیست که احادیث ضعیف، احادیث جعلی شمرده بشوند. در واقع حدیث ضعیف با حدیث جعلی متفاوت است.

وی افزود: ممکن است برای عموم مردم که بخواهند استفاده بکنند، احادیث ضعیف در دسترس آنها باشد و شاید صلاح نباشد، ولی ما می‌دانیم کتب اربعه حدیثی، کتب فنی هستند و ممکن است مورد استفاده عموم مردم نباشد.

تلقى علما از احادیث

وی در پایان گفت: نمی‌توان انتظار داشت که یک شخص واحد کل کتب اربعه را تنظیم بکند و تمام احادیث ضعیف را از آن خارج بکند و بخواهد فقط احادیث صحیح را بگوید. ضمن این‌که ممکن است ملاک علما و بزرگان هم در انتخاب حدیث صحیح و ضعیف، متفاوت باشد. براساس مبانی که آن‌ها در اختیار دارند، روش عمل آنان متفاوت خواهد بود. در بحث روش‌شناسی به این مسائل پرداخته می‌شود که آیا به عنوان مثال روش استنباط احکام، روش نقلی است یا روش اجتهادی است و با توجه به این‌که روش‌ها متفاوت است، نمی‌توان انتظار داشت که جمع‌بندی واحدی در مورد احادیث اربعه وجود داشته باشد. مجدد باید تأکید کنیم که این مسئله به عهده خود علماء و مجتهدین و کسانی است که در مسیر اجتهاد هستند و خود آنها می‌توانند با مراجعه به مجموعه احادیث به استنباط جامع دست پیدا کنند.